

Gulshoda BEGMATOVA,
Navoiy "Profi" universiteti kafedra mudiri
E-mail: gulshodabegmatova24@gmail.com

Navoiy davlat universiteti dotsenti, DSc U.Mirсанov taqrizi asosida

DIDACTIC POSSIBILITIES OF COLLABORATIVE LEARNING TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF BASIC COMPETENCIES OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Аннотация

The article analyzes the didactic possibilities of collaborative learning technology in the process of forming basic competencies in elementary school students. This study examines methodological approaches to collaborative learning and its integration into the primary education process.

Key words: Primary grades, students, basic competencies, collaborative learning, didactic possibilities, student activity, collaborative learning.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ТЕХНОЛОГИИ КОЛЛАБОРАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ БАЗОВЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация

В статье анализируются дидактические возможности технологии коллаборативного обучения в процессе формирования базовых компетенций учащихся начальных классов. В ходе данного исследования изучаются методические подходы к коллаборативному обучению и его интеграция в процесс начального образования.

Ключевые слова: Начальные классы, учащиеся, базовые компетенции, коллаборативное обучение, дидактические возможности, активность учеников, обучение в сотрудничестве.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA KOLLABORATIV O'QITISH TEXNOLOGIYASINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Аннотация

Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida kollaborativ o'qitish texnologiyasining didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Mazkur tadqiqot davomida kollaborativ o'qitishning metodik yondashuvlari va boshlang'ich ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, o'quvchilar, tayanch kompetensiyalar, kollaborativ o'qitish, didaktik imkoniyatlar, o'quvchilarning faolligi, hamkorlikda o'qitish.

Kirish. Dunyo miqyosida ta'lim muassasalarida barcha fanlarni o'qitish jarayonida innovatsiyalar va ilg'or xorijiy tajribalarni qo'llash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Negaki, har qanday jamiyat kelajagini, birinchi navbatda, aynan ta'lim sifati belgilab beradi. Shu bois, so'nggi yillarda jahonda ta'lim sifatini yaxshilash uchun ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda [1].

Jahonning rivojlangan mamlakatlari safidan munosib o'rin egallashga intilish yo'lidagi keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirish, ularning tajribalarini o'rganish, shu bilan bir qatorda hayotning barcha sohalarida yangidan-yangi yutuqlarga erishish bugungi kunning dolzarb vazifalari hisoblanadi. Ijtimoiy taraqqiyotning zamonaviy bosqichi uzluksiz ta'lim tizimi oldiga yosh avlodni har jihatdan barkamol etib tarbiyalash vazifasini qo'yimoqda. Uzluksiz ta'lim tizimining asosiy bosqichlaridan biri bo'lgan boshlang'ich ta'lim muhim o'rin tutadi. Binobarin, mazkur bosqichda o'quvchilarga ilmiy bilimlarni puxta va chuqur o'rgatish ularning tafakkurini shakllantirishda asos bo'lib xizmat qiladi [2].

Shu bois mamlakatimizda boshlang'ich ta'lim mazmunini takomillashtirish, uni ilg'or g'oyalar bilan boyitish, bu davrda o'quvchilarning chuqur bilim olishlariga imkon beruvchi yondashuvlarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bunday yondashuvlarni amalga oshirish uchun umumiy o'rta ta'lim maktablari ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirishni va rivojlantirishni taqozo etadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Izlanishlaramiz asosida ma'lim bo'ldiki, umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda kollaborativ ta'lim texnologiyasidan foydalanish

yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Chunki kollaborativ o'qitish o'quvchilarning intellektual faoliyat samaradorligini oshirish uchun qulay sharoit yaratadi hamda o'quv jarayonining kommunikativ va ijtimoiy-madaniy tarkibiy qismlarini yaxshilaydi.

Bu borada, ya'ni, ta'lim jarayonini tashkil etishda kollaborativ o'qitish texnologiyasining imkoniyatlariga oid izlanishlar mamlakatimizda A.Aliqulov, G.U.Kurbonova, S.Sarimsakova, A.Xo'jamkulov kabi tadqiqotchi va olimlar tomonidan olib borilgan bo'lib, ularning tadqiqotida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim jatraronini tashkil etishda kollaborativ o'qitish texnologiyasini qo'llash yuqori samara berishi ta'kidlangan.

Jumladan, A.Aliqulovning fikriga ko'ra, "o'qitishning kollaborativ usulida bir guruh o'quvchilar guruh loyihalari, topshiriqlar va boshqa vositalardan foydalangan holda birgalikda bilim olishga harakat qiladilar. Ta'limning bu turida o'quvchilar boshqalarning ko'nikmalari va malakalaridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi" [3].

G.U.Kurbonova, S.Sarimsakova, A.Xo'jamkulovlarning fikriga ko'ra, "umumiy o'rta ta'lim maktablari ta'lim jarayonida kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi: o'quvchining o'rganish jarayonini boyitadi; o'quvchilarda materialni o'rganishga ishtiyoq uyg'otadi; o'quvchilarning o'z shaxsiy bilim va dunyoqarashlarini shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi; axborotlarni ikki tomonlama almashish samaradorligini oshiradi; o'quvchilarga kasbiy faoliyatga tayyorlanishlari uchun zarur bilimlarni beradi; turli xil madaniyat va ijtimoiy-iqtisodiy guruhlar o'rtasida ijobiy o'zaro munosabatlarni oldinga suradi" [4-5].

Bu kabi fikrlar Mustaqi Davlatlar hamdo'stligida N.V.Paveleyeva, G.P.Sinitsina, A.A.Neznanov, A.S.Rafikovalarning tadqiqotlarida ham uchraydi.

Jumladan, N.V.Paveleyeva va A.S.Rafikovalarning ta'kidlashicha, "kollaborativ ta'lim o'qitish va o'rganishga yo'naltirilgan ta'limiy yondashuv bo'lib, unda o'quvchilar guruhlariga birgalikda muammolarni hal qiladi, vazifalarni bajaradi yoki mahsulotlar yaratadi. Buning natijasida o'quvchilar bir-biri bilan muloqot qila oladigan ijtimoiy muhitda samarali rivojlanadi" [6-7].

G.P.Sinitsina va A.A.Neznanovlarning tabiri bilan aytganda, "kollaborativ o'qitish o'quvchilarga yangi ma'lumotlarni qayta ishlashda faol ishtirok etishga yordam beradi. Bu usul o'quvchilarni yodlash usullaridan foydalanish o'rniga birgalikda harakat qilishga undaydi. Natijada, o'quvchilar o'z fikrlarini himoya qilish, yangi g'oyalarni chuqurroq anglash, boshqalarning nuqtai nazarini tushunish va mavzuni yaxshiroq o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa yakka holda ishlashga qaraganda ancha samaraliroqdir" [8].

Shu bilan birga J.A.N.Ansari va N.A.Khanlarning tadqiqotlarida kollaborativ o'qitishda mediata'limdan foydalanish imkoniyatlarini o'rgangan. Ularning bildirishicha kollaborativ o'qitishda mediata'limdan foydalanilsa quyidagi imkoniyatlar yaratiladi [10]: o'qituvchilar va talabalar o'rtasida samarali aloqa o'rnatilib, bilim almashinuvi osonlashadi; loyihaviy ishlar va muammoli vazifalar ijtimoiy tarmoqlar orqali guruh bo'lib bajariladi; interaktiv o'quv materiallari bilimni o'zlashtirishni osonlashtiradi va mustahkamlaydi; virtual ta'lim jamoalari tashkil etilib, zamonaviy o'qitish uslublari amaliyotga tatbiq etiladi; ta'lim mazmunini turli xil formatlarda yetkazish (audio, video, infografika) o'quv jarayonini diversifikatsiya qiladi.

Bu kabi fikrlar H.Le, J.Janssen, T.Wubbelarning ishida ham uchraydi. Ularning bildirishicha, "kollaborativ ta'lim o'quvchilar o'rtasida o'zaro hamkorlikni rivojlantirib, ularning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatini oshiradi. shuningdek, samarali hamkorlik orqali o'quvchilar muammolarni hal qilish, jamoaviy ishlash va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi. Raqamli texnologiyalar bilan integratsiya qilingan holda, bunday ta'lim motivatsiyani oshirishga va o'quv jarayonini interaktiv qilishga yordam beradi" [11].

Yuqorida keltirilgan olimlarning ishlarida umumiy o'rta ta'lim maktablari ta'lim va tarbiya jarayonida kollaborativ o'qitish texnologiyasi samaraliligini ta'kidlagan bo'lsa, A.Van Leeuwen esa boshlang'ich ta'limda kollaborativ o'qitishning samaradorligi yuqori ekanligi ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, "kollaborativ ta'lim boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali vositadir. Jamoaviy ishlash orqali bolalar fikrlarini izohlash, boshqalarning fikrlarini tinglash va muloqot qilish ko'nikmalarini shakllantiradilar. Shuningdek, o'quvchilar o'z tengdoshlari bilan muloqot qilish, muammolarni hal qilish va umumiy natijalarga erishish orqali o'z bilimlarini yanada mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi" [12].

Bizning fikrimizcha, boshlang'ich ta'limda kollaborativ o'qitish texnologiyasi o'quvchilarning ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirish, tanqidiy va mantiqiy fikrlashni shakllantirish hamda ularning motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish, individual yondashuvni qo'llash va differensial ta'lim imkoniyatlarini yaratish orqali o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlarini hisobga olishga imkon beradi.

Kollaborativ o'qitish texnologiyasining ushbu imkoniyatlarini inobatga holda aytish mumkin, boshlang'ich sinf o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish maqsadga muvofiq sanaladi. Bunday yondashuv o'quvchilarning ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi, ularga masalalarni birgalikda yechish, va fikrlarni asoslashni o'rgatadi.

Bu borada J.Hattening fikriga ko'ra, "o'quvchilar o'rtasidagi hamkorlik va guruhdagi faoliyat o'rganish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishda kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish, o'quvchilarning ijtimoiy, mantiqiy va kommunikativ

ko'nikmalarini rivojlantirishda, hamda ularning akademik muvaffaqiyatlarini oshirishda muhim ahamiyatga ega" [13].

Tadqiqot metodologiyasi. Sohaga oid tadqiqotchilarning ilmiy-uslubiy asarlarini tahlil etish va pedagogik tajriba-sinov ishlari natijasida ma'lum bo'ldiki, boshlang'ich sinf o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish quyidagi ko'rinishlarda amalga oshirilishi mumkin:

1) Kollaborativ yozish va tahrirlash – o'quvchilar birgalikda matnlar yaratish, hikoyalar yoki insho yozish orqali o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadilar. Google Docs yoki boshqa onlayn platformalar yordamida ular bir-birining ishini tahrir qilib, fikrlarni mustahkamlaydi, bu esa yozma kommunikatsiya va tahrirlash ko'nikmalarini rivojlantiradi;

2) Kichik guruhlarda muammoli topshiriqlarni bajarish – o'quvchilarga turli muammolar berilib, guruhlar shularga yechim izlaydilar. Masalan, matematik masalalar, tadqiqotlar yoki ijtimoiy masalalar bo'yicha muhokama o'tkazish. Bu usul ularning tanqidiy fikrlash, masalani yechish va yechimlarni asoslash ko'nikmalarini shakllantiradi;

3) Loyihaviy ishlash – o'quvchilar guruhlar bo'lib, biror muayyan loyiha ustida ishlaydilar, masalan, maktab tadbirlarini tashkil etish yoki ijtimoiy mavzu bo'yicha taqdimot tayyorlash. Bunday ishlash o'quvchilarga jamoaviy mas'uliyatni oshirish, rejalashtirish va tashkilotchilik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

4) Rolli o'yinlar va simulyatsiyalar – o'quvchilarga turli rollarda ishtirok etishga imkon berish, masalan, tarixiy voqealarni tasvirlash yoki turli ijtimoiy holatlar haqida o'yinlar o'tkazish orqali ular ijodiy fikrlash, muloqot qilish ko'nikmalarini o'zlashtiradilar.

5) Hamkorlikda o'rganish – o'quvchilar o'zaro bilim almashishadi, bir-biriga dars o'tirishadi va tushunmagan jihatlarni tushuntiradilar. Bu o'quvchilarga o'z bilimlarini mustahkamlash va boshqa bolalar bilan hamkorlikda o'rganishni o'rgatadi.

6) Raqamli vositalar yordamida o'quvchilarni jamoa bo'lib o'rganish – o'quvchilar raqamli platformalarda birgalikda ishlash, o'zaro fikr almashish, savol-javob o'tkazish va topshiriqlarni bajarish orqali texnologiyani samarali ishlatish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu ularning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi;

7) Ijodiy yondashish – o'quvchilar guruhlar bo'lib, ijodiy yondashish yoki muammolarni yechish uchun yangi g'oyalarni ishlab chiqadilar. Bunday mashg'ulotlar ijodkorlikni, fikrni ochiq bildirishini va guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi;

8) Jamoa bo'lib o'z fikrlarini bayon etish – o'quvchilar guruhlar bo'lib, turli mavzular bo'yicha tayyorgarlik ko'radi va ular o'z bilimlarini boshqalarga taqdim etadilar. Bu ularning jamoada ishlash, ma'lumotlarni tizimlashtirish va nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Ushbu kollaborativ o'qitish texnologiyalarini turlaridan foydalanish asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, ayniqsa, ijtimoiy, mantiqiy, raqamli va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi.

Tahlil va natijalar. Keltirilgan tahlillar asosida aytish mumkin, boshlang'ich sinf o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

1. O'quvchilarning muloqot ko'nikmalari rivojlanadi. Kollaborativ o'qitish texnologiyasi o'quvchilarni faol muloqotga jalb qiladi. Guruhlarda ishlash jarayonida o'quvchilar o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashni, boshqalarni diqqat bilan tinglashni va mulohazali javob qaytarishni o'rganadilar. Bu jarayon ularning og'zaki va yozma nutq qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi;

2. O'quvchilarning jamoaviy ishlash madaniyati shakllanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari guruhda birgalikda ishlash orqali mas'uliyatni taqsimlash, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash tamoyillarini o'zlashtiradilar. Bu o'quvchilarda bir-biriga hurmat bilan munosabatda bo'lish va jamoaning umumiy maqsadiga erishishga intilish madaniyatini shakllantiradi;

3. O'quvchilarning mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanadi. Kollaborativ o'qitishda muammoli

vaziyatlar yaratish orqali o'quvchilarni fikrlashga undash mumkin. Ular muammolarni hal qilishning turli yo'llarini tahlil qiladi, muqobil yechimlarni taklif etadi va birgalikda qaror qabul qiladi. Bu jarayon ularning tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi;

4. O'quvchilarning ijodkorlik va tashabbuskorligi rivojlanadi. Birgalikdagi faoliyat o'quvchilarga o'z g'oya va tashabbuslarini erkin ifodalash imkonini beradi. Ular turli masalalarni hal qilishda ijodiy yondashuvni qo'llaydi, bu esa ularning innovatsion fikrlash qobiliyatini oshiradi;

5. O'quvchilarning o'zini-o'zi baholash va mas'uliyat hissi rivojlanadi. Guruh ishida o'quvchilar o'z ishtirokini tahlil qilish va boshqa ishtirokchilar faoliyatini baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu ularning o'z kuchli va zaif tomonlarini aniqlashiga yordam beradi hamda faoliyati uchun javobgarlikni his qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

6. Boshqalarni tinglash va o'zaro tushunish qobiliyati shakllanadi. Kollaborativ ta'lim jarayonida o'quvchilar boshqalarni diqqat bilan tinglash, ularning fikrlarini tushunishga intilish va fikrlar xilma-xilligini qabul qilishni o'rganadilar. Bu esa kelajakda muloqot va hamkorlikda muhim ahamiyatga ega;

7. Ijtimoiy-emotsional rivojlanish. Guruhda ishlash orqali o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini boshqarishni, boshqalarning hissiyotlarini tushunishni va ijtimoiy moslashuvchanlikni

rivojlantiradilar. Ular muvaffaqiyatga erishishda birgalikda harakat qilishning muhimligini anglaydilar;

8. O'quvchilarning o'quv motivatsiyasi oshadi. Kollaborativ o'qitish o'yin elementlari va qiziqarli vazifalar orqali o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Guruhda ishlash jarayonida ular o'z natijalarini boshqalar bilan solishtirish, rag'batlantirish va muvaffaqiyat hissini boshdan kechirish imkoniga ega bo'ladilar;

9. O'quvchilarning zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ko'nikmasi rivojlanadi. Kollaborativ o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning texnologik savodxonligini oshiradi. Masalan, virtual hamkorlik platformalari yoki interaktiv vositalar yordamida ishlash ularda zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Xulosa sifatida aytish mumkinki, boshlag'ich sinf o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirishda kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish samaradorligi yuqori. Kollaborativ o'qitish texnologiyasidan foydalanish nafaqat boshlang'ich sinf o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirishga, balki ularning jamoaviy ishlash va kognitiv ko'nikmalari, o'zini namoyon qilish, ijodiy hamda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga ham katta hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR

1. Ziyoyeva M.S. Ta'lim jarayonida dasturiy vositalardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari //Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – №. 4 Special Issue. – С. 92-97.
2. Begmatova G.H. Pedagogical Conditions for Forming Basic Competencies in Primary School Pupils. European journal of innovation in nonformal education, 5(1), – 2025. – P. 141–146.
3. Aliqulov A. O'quv jarayonini tashkil etishda kollaborativ ta'lim texnologiyasi //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2024. – С. 271-274.
4. Kurbonova G.U. Bo'lajak o'qituvchilarni kollaborativ o'qitish muhitini yaratishga tayyorlash mexanizmlari //Янги Ўзбекистон: илмий тадқиқотлар 1-ҚИСМ. – 2024. – С. 74-75.
5. Sarimsakova S., Xo'jamkulov A. Kollaborativ ta'lim orqali bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish: o'qituvchilar ta'limida texnologiyadan foydalanish bo'yicha amaliy tadqiqotlar //Молодые ученые. – 2024. – Т. 2. – №. 13. – С. 79-81.
6. Павельева Н.В. Коллаборативное обучение как модель эффективной реализации образовательного процесса //Образование. Карьера. Общество. – 2010. – №. 3 (29). – С. 30-37.
7. Рафикова А.С. Активная и коллаборативная формы обучения: краткий обзор зарубежных исследований //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2021. – №. 10-2. – С. 127-130.
8. Сеницына Г.П. Стратегия обучения в партнёрстве: коллаборативное обучение //Наука о человеке: гуманитарные исследования. – 2019. – №. 2 (36). – С. 78-82.
9. Незнанов А.А. и др. Коллаборативные технологии в образовании: как выстроить эффективную поддержку гибридного обучения? //Университетское управление: практика и анализ. – 2019. – Т. 23. – №. 1-2. – С. 101-110.
10. Ansari J.A.N., Khan N.A. Exploring the role of social media in collaborative learning the new domain of learning //Smart Learning Environments. – 2020. – Т. 7. – №. 1. – P. 1-16.
11. Le H., Janssen J., Wubbels T. Collaborative learning practices: teacher and student perceived obstacles to effective student collaboration //Cambridge Journal of education. – 2018. – Т. 48. – №. 1. – С. 103-122.
12. Van Leeuwen A., Janssen J. A systematic review of teacher guidance during collaborative learning in primary and secondary education //Educational Research Review. – 2019. – Т. 27. – С. 71-89.
13. Hattie J. Visible learning: The sequel: A synthesis of over 2,100 meta-analyses relating to achievement. – Routledge, 2023.